

תחנות בחייו של משה מנדלסון

תולדות חיים

נחשב למנהיגה הרוחני של ההשכלה היהודית. נולד בעיר דסאו בגרמניה וקיבל חינוך יהודי מסורתי, תחילה בדסאו ואחר-כך בעיר ברלין, שבה גם רכש ידע בשפות, בפילוסופיה ובמדעים.

מנדלסון היה יהודי מאמין ושומר מצוות שעסק בענייני יהדות, וגם הוגה דעות שנתן ביטוי לרעיונות ההשכלה האירופית. הוא גילה עניין ומעורבות בגורלם של היהודים, ניהל התכתבות עם רבנים חשובים בני דורו – ועם זאת קיים קשרים חברתיים וקשרי מכתבים גם עם משכילים נוצרים.

משה מנדלסון הרבה לכתוב ולפרסם – בעיקר בגרמנית. מפעלו המרכזי היה "נתיבות השלום" – ההוצאה לאור של חמשת חומשי התורה בצירוף תרגום לגרמנית. באמצעות תרגום זה, שנכתב באותיות עבריות, שאף מנדלסון להפיץ בקרב היהודים את השפה הגרמנית. מנדלסון ועוזריו אף הוסיפו פירוש לתורה (בעברית) שנקרא "הביאור", והתבסס על פרשנות פשוט מסורתית.

משה מנדלסון היה כל ימיו יהודי נאמן, שקיים מצוות ונאבק על מקומו בתרבות ובחברה המשכילה של אירופה. למרות נאמנותו לדת היהודית והתנגדותו להמרת הדת, עזבו רוב צאצאיו את היהדות. מתוך ששת ילדיו – ארבעה התנצרו, ומתוך תשעת נכדיו – רק נכד אחד נשאר יהודי.

עוד על משה מנדלסון

מנדלסון נחשב לטיפוס חדש של יהודי משכיל המתעניין בתחומי תרבות כלליים – בספרות, פילוסופיה, מוזיקה, מתמטיקה ועוד. אנשים שהכירו את משה מנדלסון תיארו אותו כאדם יוצא דופן – פתוח ומתון, חכם, סובלני וישר: "שונאים ומקנאים כמעט שלא היו לו בחייו."^{*} עליו נאמר: "בין כל בני אנוש – יקר המציאות; בין בני עמו – היחיד במינו."^{**}

משה מנדלסון נתן לעצמו שם משפחה על-פי שם אביו: מנדל = מנחם, סון = בן (בגרמנית). בגרמנית נהג לחתום בשם משה מנדלסון. ואילו בעברית (או ביידיש) היה חותם על-פי המסורת: משה בן מנחם; משה בן ר' מנדל, או: משה מדסאו (=מן העיר דסאו).

* תרבות ההשכלה – הגות ואמנות באירופה של המאה ה-18, יחידה 17 – משה מנדלסון – מפגש תרבויות, האוניברסיטה הפתוחה, תשנ"ד – 1994, עמ' 27.
** הנוסח שהציע דוד פרידלנדר עבור מצבת זיכרון מתוכננת למנדלסון. על-פי: מיכאל מאיר, צמיחת היהודי המודרני, הוצאת כרמל, תשנ"א – 1991, עמ' 11.

משה מנדלסון: "ירושלים"

מנדלסון האמין כי המפגש בין העולם היהודי המסורתי לבין העולם החדש המשכילי אפשרי ורצוי: "את בסיסה הרעיוני של תפיסה זו ניסח מנדלסון מפורשות בספר קצר, שתורגם למרבית שפות אירופה וזכה לתהודה רבה". הכוונה לספר "ירושלים, על אודות הכוח הדתי והיהדות", שאותו פרסם מנדלסון בשנת 1783. ספר זה נועד בעיקר לקהל קוראים לא יהודי, ולכן נכתב בגרמנית ואף תורגם למרבית השפות האירופאיות.

"אף כי עניינו העיקרי של מנדלסון בספר זה מתמקד במפגש שבין היהדות לבין הנצרות, הוא הציג בו גם את ה"אני מאמין" האישי שלו באשר לאפשרות קיומו של מפגש פורה בין שני העולמות הרוחניים השונים – המסורתי והמודרני – שבהם הוא חי. בין השאר, בוחן מנדלסון בספר את היחס בין המדינה לבין הדת. הוא מדגיש את חשיבות הסובלנות הדתית ומפרט את דרכי "ישומה", מתוך כוונה להכשיר את הקרקע למתן שוויון זכויות לבני עמו. התנאי לכך הוא, לדעתו, הפרדה גמורה בין הדת לבין המדינה והבחנה חד-משמעית בין דרכי פעולותיהן השונות: המדינה יכולה לכפות את רצונה על האזרח (ואף זאת בענייני מדינה בלבד) ואילו על הדת לחנך את האדם מרצונו. הסובלנות הדתית מתאפשרת, לפי תפיסתו, רק במדינה אשר בה שלטת "דת השכל", כלומר דת, שיש בה מקום מרכזי לציווים מוסריים-רציונליים טהורים ומוחלטים, כגון – "ואהבת לרעך כמוך". מבחינה זו הוא רואה הן ביהדות והן בנצרות "דתות שכל". עם זאת, הדת היהודית היא לדעתו היחידה הזוהרת ממש עם "דת השכל", שכן היא מורכבת מחוקים וממצוות עשה בלבד, ואין היא מכירה כל עיקרי דת המנוגדים לשכל..."^{*}

הספר "ירושלים" נכתב בגרמנית ונועד בראש וראשונה לקהל קוראים לא יהודי. ואמנם הספר התחבב בעיקר על חוגי האינטלקטואלים והאקדמיה בגרמניה, אם כי גם בקרב היהודים לא עורר תרעומת. "השבחים", שהוא חלק בו ליהדות, השביעו את רצון הכול."^{**}

* תרבות ההשכלה – הגות ואמנות באירופה של המאה ה-18, הנרי וסרמן, יחידה 17 – משה מנדלסון מפגש תרבויות, האוניברסיטה הפתוחה, תשנ"ד – 1994, עמ' 83.
** שם, שם.

לפאטר (1741-1801) - כומר, משורר ומטיף נוצרי (פרוטסטנטי) משווייץ - ניהל עם מנדלסון פולמוס בענייני דת וקרא למנדלסון או לסתור את עיקרי הנצרות - או להתנצר. באיגרת ארוכה שכתב מנדלסון כתגובה, הציג בין השאר, את עקרונות הסובלנות הדתית שבהם דגל ולמענם נאבק.

הנה כמה קטעים מתוך האיגרת:*

"... הדת שלי, הפילוסופיה שלי מעמדי בחיים האזרחיים מספקים בידי טעמים חשובים ביותר להימנע מכל מחלוקת דתית ולדבר בכתבים שאני מפרסם ברבים רק על אותן האמתות שצריכות להיות חשובות לכל הדתות בשווה.

... אנו (=היהודים) מתנהגים על-פי ההכרה הפנימית שלנו, ואחרים רשאים להטיל ספק בערך החוקים, שלפי הודאתנו אינם חובה עליהם. אם נוהגים הם ביושר, במידת הסבלנות ובאהבת הבריות כשהם מלגלים כל-כך על חוקינו ומנהגינו, דבר זה אנו מוסרים למצפונם שלהם. כיוון שאיננו מבקשים להוכיח לאחרים את אמתות דעתנו, הרי אין מועיל בוויכוח ובמחלוקת.

יש לי, לאושרי, כמה ידידים מצוינים שלא מבני אמונתי. אנו אוהבים זה את זה אהבה נאמנה, אף-על-פי שאנו משערים ומניחים כי בענייני אמונה ודת דעותינו חלוקות. אני מתענג על חברתם, שמשפרת אותי וגורמת לי נחת רוח..."

* משה מנדלסון, כתבים קטנים בענייני יהודים ויהדות, תרגם מגרמנית: י"ל ברוך, הוצאת לגבולם ומוסד ביאליק, עמ' 180-181.

ציין שם תחנות מרכזיות בחייו לפי שיקול דעתכם וערכו אותן על ציר זמן.

מיינן את התחנות שיצרתן לשתי קטגוריות בטבלה הבאה

מסורת	מודרנה

איילו עמודה מלאה יותר? שערך מדוע?

האם יש אירועים שהתלבטתם לאילו עמודה בטבלה לשייך?

מה הייתה ההתלבטות?

כיצד הכרעתם?
